

OLVASÓI LEVÉL

Balogh Gábor: Faragó Péter *Nagy Elmélet helyett* című recenziójára

(Információs Társadalom, 2006, VI. évf., 4. szám, 81–87. oldal)

Minden szerző és szerkesztő örömmel veszi, ha recenzió készül művéről. Más szemén keresztül szembesülni a pozitívumokkal, amelyek emelik a könyv értékét, és hibákkal vagy hiányosságokkal, *amelyeket* el kellett volna kerülni, rendszerint megfontolandó. Valami hasonlóra számítottam, amikor olvasni kezdtem Faragó Péter *Nagy Elmélet helyett* címet viselő recenzióját. Nem tudom, hogy megrendelésre írta-e, vagy önmagától. Mindenesetre a személyemet illetően az ún. tudományháború (*science war*) kellős közepébe kerültem. A recenzió ugyanis a cikkeimmel, tanulmányaimmal kapcsolatban megkérdőjelezi a „tudományos” jelleget, és kritikai helyett, inkább kíméletlenül ellenséges hangvétel érződik velem szemben. Nem kívánok a tudományháború egyik „szekértáborával” vagy „szellemi homokozójával” sem megütközni, de a szakmai tisztesség megkívánja, hogy személyemet illetően röviden reflektáljak.

Egy külső szemlélő számára sokszor érthetetlen vagy komoly fejtörést okoz, ha egy társadalomteoretikus új szempont- és viszonyrendszerben gondolkodva igyekszik „megkomponálni”, értelmezni és megértetni a jelent, miközben utat mutat a lehetséges jövő felé. A jövő természetesen a társadalomteoretikus számára is enigmatikus.

A tudományos gondolkodás fő áramlata nem tud mit kezdeni az ilyen, jövőorientált látás- és gondolkodásmóddal: egyrészt mert annyira kreatív és innovatív, hogy nem skatulyázható be a hagyományos látásmódok közé, másrészt mert a kijelentések, amelyek tesz, nem teljesen értelmezhetők a bevett fogalomkészlet alapján. Úgy vélem, ebben az esetben a társadalom-teoretikus lehetőségei rendkívül korlátozottak: megteheti, hogy a hagyományos fogalomkészlettel fejezi ki magát (ekkor az új, jövőbeli jelenséget hamisítja meg) vagy igyekszik olyan fogalmakat alkotni és definiálni, amelyek leginkább megközelítik a jövővíziót, ugyanakkor érthetően hatnak (legalábbis sejlik) a jelen embere számára. Abban azonban nem lehet teljesen bizonyos, hogy a jelen embere meg is érti mondandóját.¹

¹ Éppen ezért mindegyik, a kötetben megjelent tanulmányomat csak azt követően jelentettem meg, miután témában illetékes országos vagy nemzetközi hírű szakemberek véleményezték. De teszteltem hallgatókon és laikusokon is.

Én az utóbbit választottam. A recenzor szerint sikertelenül. „Klasszikus” idézetként a következő mondatot említi: „az új társadalomtípus feltétele olyan szerkezet vagy intézményrendszer, amely nem következmény (>logikai hatás<») (sic!), hanem adott társadalomtípus, esetünkben az információs társadalom alkotóeleme vagy axiomatikus egysége” (vö. 85. oldal). Valószínűnek tartom, hogy a t. Recenzor elsiklott a fölött az előzmény fölött, amelyben hangsúlyoztam, hogy attól még nem beszélhetünk új társadalomtípusról, ha adott társadalom strukturáló erői úgy változnak meg, hogy a koordinációs mechanizmusokban hangsúlyeltolódás következik be. A régi koordinációs mechanizmusok következményeként nem keletkezik új társadalomtípus. Az új társadalomtípushoz olyan feltételrendszerre (=szerkezetre vagy intézményrendszerre) van szükség, amely nem tekinthető a régi társadalomtípus alkotóelemeinek vagy axiomatikus egységeinek. Egy mai példán megvilágítva: a szocialista társadalom attól még nem tőkés társadalom, ha alkotóelemei vagy axiomatikus egységei változatlanok, illetőleg a szocialista társadalmat alkotó szerkezet axiomatikus egységeinek következményeként nem jön létre tőkés társadalom, vagy ideológiai szempontból: logikai hatás nyomán nem keletkezik tőkés társadalom. (Vö. még a számos gondolatkísérletet, amely az ideológiai különbségek ellenére valamilyen formális logika végkövetkeztetéseként összeegyeztethetőnek és megvalósíthatónak vélte a két társadalomformát egy országon belül.) Egy új társadalomtípus esetében az alkotóelemeket (axiomatikus egységeket), amelyek az intézményrendszert vagy a szerkezetet alkotják, nem lehet levezetni a régiekéből. A mondottakat tévedés úgy interpretálni, hogy én azt állítom, hogy az új társadalom struktúra-, valamint intézményrendszerének alkotóelemei (axiomatikus egységei) csíráiban korábban nem léteztek, vagy nem létezhetek. Viszont állítom, hogy nem lehetek a korábbi társadalmi szerkezet vagy intézményrendszer alkotóelemei (axiomatikus egységei). A kijelentés számomra, mint társadalomteoretikus számára evidens, és alapvetelnek számít.

Amikor az ember egy meglevő társadalomtípust egy korábbival egybevet, különösen, ha korszakolva igyekszik megnevezni a különbségeket, szükségszerűen azokat a főbb jellemzőket emeli ki, amelyek összehasonlíthatóvá teszik az egyes korszakokat. Így járok el a „korszakolással”. Azokra a jellegzetességekre mutatok rá, amelyek megkülönböztethetővé teszik a három korszakot, miközben nem társadalmi evolúciót, hanem az egyes korszakokban érvényesülő dominanciaelveket vázolom fel. A recenzor ráérezett mondanóm lényegére, de félreértette, s ezért kifogásolja állításomat, miszerint az infokommunikációs korszakban az ember elveszíti hagyományos intim szféráját. Pedig ez az igazság. Nézzen csak körül, tapasztalati tény, hogy az általa említett on-line intimitás bármikor leállítható, visszakereshető, ellenőrizhető vagy letiltható, vagyis dologi jellege van.

Faragó Péter recenziójában többször értetlenségét hangsúlyozza. Szerintem ez információtársadalom-felfogásának tudható be. Az, hogy milyen információs társadalomkép él benne, csak sejthető. Mindenesetre meg van győződve arról, hogy az általam képviselt információtársadalom-paradigma sikertelen, csak külsődleges jegyeit tekintve tudományos (vö. 85. oldal). Talán nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy az általam képviselt nézetek tartalmával kapcsolatosan elutasító, másokéval szemben viszont, akikkel szellemi rokonságot mutat, illetőleg akikhez hasonló felfogást vall, túlnyomórészt pozitív. Ifjú recenzorom – e téren is – az óvatosságot, hadd ne mondjam:

a tárgyilagosságot meghaladóan elfogult. Bizonyíték: tudományos körökben mind több cikk és gondolat jelenik meg, amely közelebb áll az általam vallott nézetekhez és információs társadalomfelfogáshoz, mint a korábbi nyugati szerzőkéhez.²

Végül, de nem utolsósorban a recenzor *hozzáállásáról, stílusáról* néhány gondolatot. Faragó Péter vehemens, támadó jellegű, provokáló stílusban fogalmaz. Számos kijelentése normatív és magabiztos, megfellebbezhetetlen. Célja – vélhetően –, hogy már az elején letaglózza az embert, illetve eltántorítsa az olvasót a kötetől.

Ahogy Faragó Péter a recenziót kezdi, majd folytatja a második bekezdésben, egyértelművé teszi negatív viszonyulását a kötethez, pontosabban: a kötet általam írott részeihez. Mondatfűzéseivel azt sugallja, hogy a többi szerzőre volt szükségem, hogy a könyv megjelenhessen; illetőleg hogy az általam írott cikkek (tanulmányok) tele vannak „nyelvtani kuszaságokkal” (81. oldal), futurológiai munkákba illő kijelentésekkel (82. oldal), értelmetlen mondatokkal (85. oldal), „nyelvileg és logikailag is erősen kifogásolható mondatokkal” (85. oldal), kusza magyarázatokkal.

Pedig pestiesen szólva: a hiba nem az én, hanem az ő feltételezésében, illetőleg vevőkészülékében van. Számomra például egy atomfizikus szakkönyve kevésbé érthető, de nem mondom rá, hogy értelmetlen, futurológiába illő kijelentéseket tartalmaz, tele van nyelvtani kuszaságokkal stb. Ha valamit nem értek, utánajárok. A lehetőség a recenzor számára is adva volt (vö. könyv 293. oldalát), de nem élt vele. Ezért tehetett olyan kijelentéseket, amiket tett. Egy viszonylag frissen diplomázottól, aki a kormányzati szektorban is művelni igyekszik az informatikát, ambivalens magatartás. Remélem, tanul az esetből, és a jövőben elkerüli az efféle hibákat.

² Ha figyelmesen olvassa egyes tanulmányaimat, akkor felfedezheti, hogy szinte sugallom: az információs társadalom egyrészt társadalom nélküli társadalom (vö. Bevezető), másrészt társadalomtalan állapot (vö. on-line vagy protokollidentitások, virtuális közösségek kérdését), harmadrészt pedig nem totális, nem kizárólagos „társadalom”, hanem vele párhuzamosan más társadalomtípusok is léteznek (vö. a homo informaticus IT kommunikációs sémáját és folyamatmodelljét; mikor beszélhetünk homo informaticusról? – ha státusváltás következik be, egyébként nem).

Faragó Péter: Válasz Balogh Gábornak

33 éves vagyok. Évekig tanultam és dolgoztam a Műegyetemen, Ph.D. hallgatóként oktattam, azóta pedig már több államigazgatási intézmény informatikai és kommunikációs főosztályát megjártam. Minden mondat, amelyet recenziómban leírtam, saját nézeteimet tükrözi, senki nem inspirált azok megfogalmazására – ugyanakkor magát a recenziót szerkesztői felkérésre írtam. Bár vannak kedvenc szerzőim, nem tartozom egyetlen *science wars* osztaghoz sem, sokkal inkább szabadúszó vagyok: tudományos munkát évek óta kizárólag privát érdeklődésből, mindenfajta anyagi érdek nélkül folytatok.

Habár szokatlannak tartom, hogy valaki egy recenzióra reflektáljon, megértem Balogh Gábor haragját. Tudománypszichológiai jelenség, hogy szellemi munkájára mindenki saját gyermekeként tekint, így minden gondolatát ért kritikát személyes támadásként él meg. Pedig a tudományos munkavégzéshez elengedhetetlen a távolságtartó attitűd kialakítása, enélkül ugyanis elviselhetetlenek a tudományos kritikák – ezt magam is tapasztaltam.

Balogh Gábort nem ismerem, hozzá fűződő személyes érzéseim nincsenek. Intellektuális „ellenérzéseim” vannak viszont írásaival kapcsolatban, melyek nekem nem tetszettek, ahogy azt recenziómban meg is fogalmaztam. Írásom stílusa kissé provokatív, de valóban úgy gondolom, hogy lábjegyeztek, hivatkozások, ellenvélemények, kemény kritikák nélkül nincs komoly társadalomtudomány. A személyes sértés tehát nem volt szándékom, szakmai álláspontomat viszont fenntartom.

Azzal fejezem be, amivel a recenziót is lezártam: „szerkesztési és tartalmi hiányosságai ellenére is ajánlom e kötetet mindazoknak, akik áttekintést szeretnének kapni az elmúlt évtizedben megjelent információs társadalommal foglalkozó szakirodalom magyar nyelvű írásaiból”.

A folyóirat ezzel a maga részéről lezártnak tekinti a vitát, nem áll módjában több írást ezzel kapcsolatban megjelentetni.

CONTENTS

*Lectori salutem!***Frank Webster****Information and the idea of an information society**

This paper is the second chapter of the author's book *Theories of the Information Society*, published in 1997 by Routledge, London. Here, the author's main message is that theorists, eager to make sense of changes in information, rush to interpret these changes in terms of different forms of economic production, new forms of social interaction, or innovative processes of production. However, they very often fail to set out clearly in what ways and why information is becoming more central today, so critical indeed that it is ushering in a new type of society. It is possible to distinguish analytically five definitions of an information society, each of which presents criteria for identifying the new. These are technological, economic, occupational, spatial, and cultural. In the second part of the chapter, Webster argues that for any genuine appreciation of what an information society is like, and how different or similar it is to other social systems, we must surely examine the meaning and quality of the information: What sort of information has increased? Who has generated what kind of information, and for what purposes and with what consequences has it been generated?

Keywords: information society, information, theories of information society

7

Zsuzsanna Kondor**Critical rationality in the era of secondary literacy**

Critical rationality has far-reaching roots in Western philosophy. The author of this paper intends to reveal the origins of this kind of rationality, and to shed light on the reasons of its current transformation. Doing so, she relies on the notion of literacy by István Hajnal and that of the Toronto Circle, some special manifestations of this kind of rationality in the history of philosophy, investigations in the field of the philosophy of language, and cognitive psychological research.

Keywords: philosophy, literacy, communication, representation

36

Maren Hartmann**The myth and its metaphors: the ideals of a media society**

The pivotal starting point of the author is that theories of society ever more often appear in the guise of communication theories, and the supposedly changing society (or certain aspects of it) are described with the help of metaphors. The concept of the "information society" is one such metaphors, and so are the concepts of "network society" or "media society". The author analyses metaphors as special linguistic expressions and touches briefly on the concepts of paragons or ideals as well. She summarizes the history and the most widespread theoretical interpretations of the various concepts, focussing on "media society". The gist of her paper is an investigation of the nature of existing and future societies that are foreshadowed by these concepts, pointing out how communication science could handle them.

Keywords: media society, communication science, myth, metaphors

47

Péter Faragó**Democracy in the Information Society**

The study investigates the status of democracy in the age of information societies. During the analysis, the author sheds light on the boundaries of the democratic institutions, how networks reinforce the exercising of democratic liberties, and what their future development still hold for us. He attempts to show how politics influence democratic rights. His paper also reviews how main ICT scholars think about democracy, detailing their visions and theories. Finally, he tries to reveal how and why politics fell behind the techno-cultural milieu of IT societies.

Keywords: democracy, democratic institutions, networks, democratic liberties, information society

68

Tibor Dessewffy – Bence Ságvári**Theory and praxis in the information age**

In the last few years we witnessed the slow emptying of the theories related to information society. It is not that the world have run out of intellectual ammunition. Fresh and new approaches are still coming into existence, but as the concept of information society is used by too many people, in too many places, and for too many purposes, the notion itself started to deteriorate. It is also evident that sociology reacted slowly and dealt with the problem only after it had overcome its inherent reluctance and narrowness. The effects of this delay are apparent even today. The present article aims at demonstrating the transformations eventuating in the theories of information society and the changes taking place in the role of sociology itself. The authors profess themselves to be supporters of such a theory that doesn't claim the status of an independent discipline, but offers a common language, approach and attitude for researches working in diverse branches of science.

Keywords: information society, sociology, narratives

86

Tamás Demeter**The history of ideas and the history of communication:
some lessons for researchers of a mobile information society**

During the past 50 years, insights from the history of communication have been an inspiring force behind research in the history of ideas broadly understood, from the history of science to the history of philosophy. The lessons drawn from the studies published in this area support the conclusion that significant changes in communication technologies induce, both directly and by triggering social changes, certain cognitive consequences. This historically plausible influence of technology on cognition inspired some theoreticians to explore the influence mobile communication exerts on our cognitive capacities. The author of this paper argues that the history of communication, if treated properly, could not provide support for current research on the connection between mobile communication and cognition. The core of his argument is a distinction between two concepts of communication, i.e. *significant communication*, meaning the kind of communication that is relevant in the process of knowledge preservation and transmission, and *non-significant communication*, lacking the crucial role in these processes. According to his position, at the present stage of development mobile communication is far from being part of significant communication.

Keywords: history of ideas, history of communication, mobile communication, cognitive capacities, significant communication, non-significant communication

97

László Z. Karvalics

Reflections on the information society: about the vanity and anguish of meta-criticism

Before sketching a map of critical positions taken concerning various theories of the information society, the author of this paper examines in detail the “primaeval sins” that in many instances lead to the rejection of the very idea of an information society. Exemplifying such cardinal misdeeds, he primely points out that over-segmentation of the originally holistic theory of the information society leads to the disarticulation of its ultimate meaning, while artificially narrowing the concept results in a distorted image of an information society, characterized only by the dominance of information. Numerous text fragments, chiefly from the papers published in this issue of the journal, are quoted to illustrate the point.

Keywords: criticism of theories, Frank Webster, Maren Hartmann, information society (concept and discourse), depiction of realities, false consciousness, logical errors of argumentation

107

RESEARCH REPORTS

Pui-lam Law – Rodney Wai-chi Chu – Shanhua Yang
and his research team

Mobile and ICTs in China: The Case of Migrant Workers in the Pearl River Delta

Migrant workers belong to the lowest income group in southern China, yet the number of them owning mobile phones has increased sharply in recent years. More interestingly, their mobile phones usually cost three to four times their monthly income. In view of this intriguing phenomenon, the authors have conducted research on the social consequences of the adoption of mobile phones among migrant workers in Dongguan City. Since 2003 onwards, they have conducted in-depth interviews with migrant workers on their use of mobile phones. In the paper, they present the background of mobile phone development in China, introduce the patterns of mobile phone consumption among the workers, then analyze the impact of mobile technology on the social relationship of the workers and shed light on how the expanded networks are helping migrant workers to empower themselves regarding their working conditions. Finally, they depict the situation of odd job workers in the ICT era, and try to project possible future impact of ICT in contemporary China.

Keywords: southern China, mobile telephones, migrant workers, networking

124

BOOK REVIEW

- Levente Székely**
Information economy 146

CONFERENCES

- Mihály Csótó**
EFITA 2007: The 5th biennial conference of the European federation of IT in Agriculture on Environmental and rural sustainability through ICT 155

CLUB

- Fruzsina Gyenes**
The information society of the future: Hungary in 50 years' time (a junction of science and imagination) 159

INFINIT NEWSLETTER

- Iván Székely**
False morels and knowledge management 169

REVIEW

- English summaries of the original papers** 173

„Amikor az emberek »információs társadalomról« beszélnek, vajon mit értenek ezen? Milyen kritériumokat nyújtanak ahhoz, hogy az »információs társadalmat« megkülönböztethessük más típusoktól? Amikor megvizsgálom az »információs társadalom« elméleteit, természetesen tekintetbe kell vennem azoknak a szempontjait is, akik elutasítják ezt a kifejezést, hiszen az »információs társadalom« eszméjének legtöbb kritikája magában foglalja a bírálók kételyeinek kifejezését.”

(Frank Webster)

„Az információs társadalom fogalmának egyetlen »legáltalánosabban dekódolható jelentése« létezik, amely az »ipari korszakként« jellemzett világtörténelmi periódust követő, azt felváltó új korszakot nevezi meg, en general. Az egymással rivalizáló elméletek – teljes joggal – ennek az átmenetnek a részletkérdéseiben igyekeznek egymással szemben állást foglalni. Ez nem gyengíti, mint Webster állítja, hanem erősíti a diskurzust. A rivalizálás ugyanis az elméletnek nem a makroszintjét, hanem a modalitásait érinti, efféle kérdésekkel: A nemzeti és a globális szint hogyan viszonyul egymáshoz? Az átmenet nemzeti forgatókönyveinek van-e eltérő tipológiája? Az egyes átmenetek időbeli különbségei miatt megváltoznak-e a kulcs-indikátorok? Van-e az átalakulásnak teleológiája?”

(Z. Karvalics László)

„Az elmúlt években az információs társadalommal kapcsolatos elméletek lassú kiüresedésének lehettünk szemtanúi. Nem arról van szó, hogy elapadt az ezeket tápláló intellektuális muníció. Még ma is születnek friss és újszerű megközelítések, az információs társadalom fogalmát azonban túl sokan, túl sokféle és túl sokféle célra kezdték el használni, ami menthetetlenül kikezdte korábbi szerepét. Emellett az is nyilvánvaló, hogy a szociológia is csak jelentős fáziskéséssel, az eredendő idegenkedés és szűklátókörűség legyőzése után kezdett el behatóbban foglalkozni a témával.”

(Dessewffy Tibor-Ságvári Bence)

„Dél-Kínában a vándormunkások a legalacsonyabb jövedelmű lakossági csoporthoz tartoznak, az utóbbi években mégis meredeken emelkedett közöttük azoknak a száma, akik mobiltelefont használnak. Még érdekesebb, hogy mobiltelefonjaik ára havi jövedelmük háromszorosát vagy négyszeresét is elérheti. Ennek az érdekes jelenségnek a nyomába szegődve, 2003-tól kezdve kutatásokat folytattunk a vándormunkások mobiltelefon-használatának társadalmi következményeiről Huangdong tartomány egyik legdinamikusabban fejlődő városában, Dongguanban.”

(Pui-lam Law - Rodney Wai-chi Chu - Shanhua Yang és tsai.)

Ára: 800 Ft